

LES DONES A LA BAIXA EDAT MITJANA A
CIUTAT DE MALLORCA DESPRÉS DE LA
CONQUESTA DEL REI JAUME I DE CATALUNYA I
ARAGÓ. EL SEU PAPER DINS L'ÀMBIT ECONÒMIC.

Il·lustració 1: Cosidores. Es té constància documental que al segle XIII es creà un gremi de cosidores a Ciutat de Mallorca.

Treball Final del Grau d'Humanitats
Alumna: Bàrbara Moyà Sureda
Directora : Marta Sancho Planas
UOC - Universitat Oberta de Catalunya
Gener 2018

RESUM

El present treball pretén ser una aproximació a les dones urbanes a Ciutat de Mallorca, antic nom de l'actual Palma, capital de Mallorca, durant la Baixa Edat Mitjana. A la primera part, es fa una mirada a aquella antiga ciutat, per veure com estava organitzada i quina era la seva importància estratègica a la mediterrània. A la segona part, entrem de ple en l'estudi de la presència de les dones en aquella urbs. No tan sols es parla de la dona cristiana, sinó també de la jueva i la musulmana, atès que les tres comunitats convivia en aquella antiga ciutat. S'exposa quin tipus de treball realitzaven cada una d'elles i s'esbrina la seva presència a les transaccions comercials, per tal de descobrir si les podien realitzar en nom propi o si, per contra, depenien del consentiment d'una figura masculina.

PARAULES CLAU

dona, treball, gremi, jueva, call, sarraïna, cristiana.

ÍNDIX DE CONTINGUTS

1. Introducció

1.1 Presentació.....	4
1.2 Tema i objectius.....	5
1.3 Marc teòric i estat de la qüestió.....	5
1.4 Metodologia de treball.....	6

2. Ciutat de Mallorca

2.1 Una mirada a Ciutat de Mallorca.....	7
2.2 La comunitat cristiana.....	11
2.3 La comunitat jueva.....	11
2.4 La comunitat musulmana.....	13

3. La dona urbana

3.1 Tractament atorgat a la dona.....	14
3.2 La dona cristiana.....	15
3.3 La dona jueva.....	22
3.4 La dona musulmana.....	23

4. Conclusions.....	25
5. Índex d'il·lustracions	27
6. Bibliografia.....	28

1. INTRODUCCIÓ

1.1 Presentació

“Con una capacidad de acción razonable, las mujeres medievales desarrollaron multitud de trabajos productivos: gestionaron asuntos que afectaban a la marcha del patrimonio o negocio; trabajaron como valiosas auxiliares del marido o padre en la casa-taller: desarrollaron sus experiencias y capacidades en actividades productivas distintas a las del marido, ya fuera en la propia casa o ya en otros espacios económicos.”

López Beltran, María T. (2010) *El trabajo de las mujeres en el mundo urbano medieval*. Mélangers de la Casa de Velázquez [En línia], 40-2

Amb aquestes paraules, María Teresa López Beltran, membre del Departament d'Arqueologia i Història Medieval de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Màlaga, parla de les dones a l'edat mitjana. El cert, però, és que la seva presència no és gens fàcil de trobar en els llibres d'història; i no tan sols en els que estudien l'edat mitjana, sinó als referits a qualsevol època. De fet, es pot dir que no es va començar a fer una recerca científica del paper de les dones al llarg de la història fins els anys seixanta del segle XX, gràcies als moviments feministes. Des de llavors, no només les dones s'hi han interessat, sinó també molts homes li han donat visibilitat. La mateixa María Teresa López ens parla dels rols que desenvolupaven les dones en aquella època: repobladores que treballaven al camp i participaven en la gestió del patrimoni rural amb els seus marits, bé comercialitzant productes del camp de l'horta, frescos o elaborats, així com productes artesanals realitzats per ells mateixos; com a filadores i teixidores; forneres; formant part del personal de servei domèstic; regentant tavernes; exercint com a parteres, dides, i, fins i tot, metgesses. N'hi havia també que, sense qualificació laboral, treballaven en obres de construcció, com qualsevol peó de l'obra, o bé fent feina a les canteres o descarregant blat. (López, 2010) Clar està que no es pot obviar el seu paper com a religioses, reines, nobles, escriptores, trobadores o prostitutes.

Precisament, ser conscient d'aquest menyspreu cap a la figura de la dona per part dels historiadors/es, que durant molts segles varen fer-la invisible, és el què m'ha empès a abordar el tema de les dones urbanes a l'Edat Mitjana en aquest Treball de Fi de Grau (TFG a partir d'ara) i, concretament, el seu paper dins l'àmbit econòmic a Ciutat de Mallorca després de la conquesta del rei Jaume I de Catalunya i Aragó, l'any 1229.

1.2 Tema i objectius

Com ja he indicat a la presentació del treball, vull endinsar-me en la vida de les dones urbanes a la Baixa Edat Mitjana. Centraré el meu estudi en l'àmbit geogràfic de Ciutat de Mallorca, que era el nom amb el que era coneguda l'actual ciutat de Palma, capital de Mallorca, després de la conquesta del Rei Jaume I de Catalunya i Aragó, l'any 1229. Dirigiré la meua recerca cap a la presència de les dones a l'àmbit comercial d'aquella antiga Ciutat de Mallorca. Intentaré cercar informació tant de la dona cristiana, com de la jueva i la sarraïna, perquè s'ha de tenir en compte que, en aquell moment, aquestes tres comunitats convivia a la ciutat. Com a objectiu principal del treball, em proposo respondre les següents qüestions: Podien, sense el testimoni d'una figura masculina, realitzar transaccions? Quins treballs realitzaven? Tenien presència als gremis?

Per intentar donar una resposta més acurada a les qüestions plantejades, em proposo:

- Cercar transaccions fetes per dones a reculls de registres de l'època.
- Identificar les diferents branques comercials en les que tenien presència.
- Definir el seu grau d'autonomia a l'hora de fer intercanvis comercials: comprar, vendre, arrendar, regir obradors, etc. Resumint, si podien actuar en nom propi o si sempre necessitaven el vist i plau d'un home, ja fos el marit, el pare o el germà.

1.3 Marc teòric i estat de la qüestió

Per realitzar aquest TFG de manera adequada, considero que s'ha de començar explicant com era Ciutat de Mallorca en aquells anys. Centraré la recerca en la seva vida quotidiana i el tipus de negocis o treballs que s'hi realitzaven. En aquesta part del TFG, serà d'especial rellevància el llibre de Maria Barceló i Crespí i Guillem Rosselló Bordoy titulat *La ciudad de Mallorca. La vida cotidiana en una ciudad mediterránea medieval*.

Seguidament, m'endinsaré en la part central del TFG: respondre les preguntes exposades en l'apartat anterior. Per desenvolupar aquesta tasca no comptaré amb bibliografia concreta sobre el tema, sinó que hauré de recórrer a reculls de registres que incloguin documents extrets de les Escrivanies de Cartes Reials (ECR), conservats a l'Arxiu del Regne de Mallorca (ARM). Concretament, els reculls que faré servir seran els següents: *La Ciutat de Mallorca al segle XIII*, de Ramon Rosselló Vaquer, editat l'any 2001, i *La ciutat de Mallorca després de la conquesta [sic] de 1229*, del mateix autor, editat l'any 2004.

1.4 Metodologia de treball

Aquest treball s'emmarca dins de la metodologia qualitativa. Faré recerca als llibres de reculls de registres de l'Escrivania de Cartes Reials, indicats a l'apartat anterior, buscant referències a transaccions comercials realitzades per dones.

A més, cercaré informació bibliogràfica sobre el paper que tenia la dona en l'àmbit que ens ocupa dins el barri jueu que existia dins la ciutat. Per descomptat, sense oblidar qualsevol informació que parli de la dona sarraïna.

Igualment faré recerca al *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, butlletí que s'edita a Mallorca de manera pràcticament ininterrompuda des de l'any 1885. Aquest butlletí tracta temàtiques referides a la història de cada una de les Illes Balears i seria molt possible trobar articles que parlessin de les dones dins l'àmbit econòmic en l'època que ens ocupa.

Aquest treball és una primera aproximació al tema, conscient que no puc fer un estudi exhaustiu, però amb ganes d'iniciar aquests estudis a Mallorca.

2. CIUTAT DE MALLORCA

2.1 Una mirada a Ciutat de Mallorca

CREACIÓ DEL REGNE DE MALLORCA (1276)

Il·lustració 2: *El Regne de Mallorca*

<http://www.uib.cat/secc6/lsg/Atles/DADES/COMMON/DB/1/12/121/1217/1217B.HTM>

Ciutat de Mallorca és l'antic nom de l'actual Palma, capital de Mallorca. Juntament amb tota l'illa de Mallorca, a partir de 1229, any de la conquesta per part del Rei Jaume I de Catalunya i Aragó, que acabà en quasi 300 anys de domini musulmà, passà per diverses situacions administratives: Després de la conquesta de Jaume I, formà part de la Corona Catalanoaragonesa. Posteriorment, Jaume I llegà al seu fill, Jaume II, l'illa de Mallorca, juntament amb El Rosselló, La Cerdanya, Montpeller i les illes de Menorca i Eivissa. Jaume II fou coronat Rei de tots aquests territoris l'any 1276.

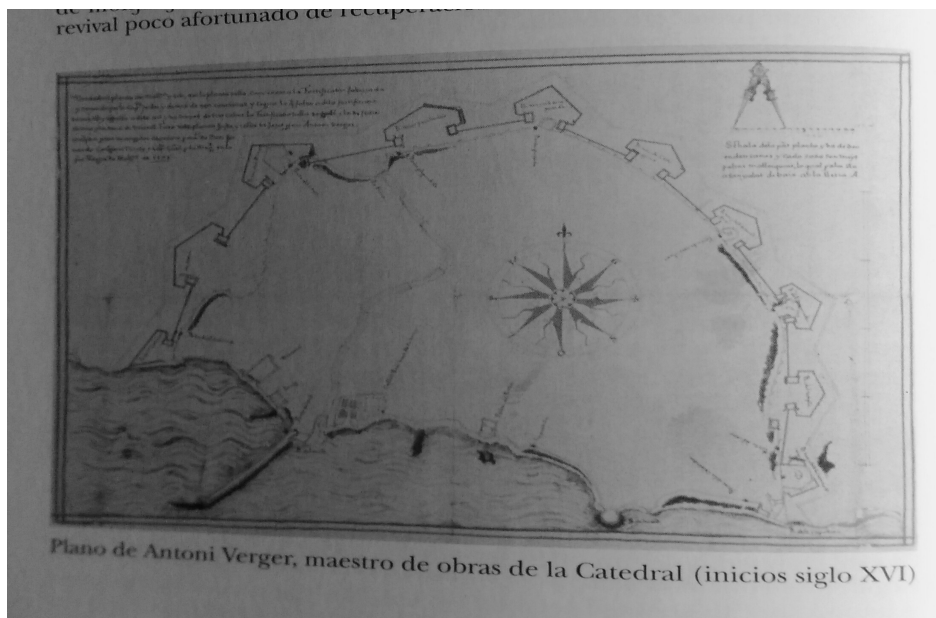
Aquest nou Regne de Mallorques és definit per Gabriel Alomar com “un estat tricèfal amb dues capitals, a Mallorca i Perpinyà i un centre cultural de primer ordre a Montpeller.” (Alomar,1976, pàg.30) Però, aquest regne independent no durà gaire. Poc temps després, el germà de Jaume II, Pere, rei d'Aragó, Catalunya i València, li va exigir la infeudació. Així continuà, infeudat a la Corona Catalanoaragonesa, fins que Jaume III, fill de Sanç, i net de Jaume II, l'any 1324, proclamà la independència del Regne de Mallorques, fet que provocà greus enfrontaments amb les forces catalanoaragoneses i que culminaren amb la seva mort, a la Batalla de Lluçmajor, l'any 1349. A partir d'aquell moment, el regne tornà a mans de la Corona Catalanoaragonesa.

Durant el segle XIII, moltes ciutats, i, entre elles, Ciutat de Mallorca, esdevingueren centres d'una intensa activitat manufacturera i mercantil

“És l'època dels gremis, de les institucions urbanes burgeses, de les murades que simbolitzen la ciutat, de la maduresa de l'art gòtic que representa la sensibilitat nova de les oligarquies urbanes. És en aquest moment que es produeix la incorporació de les Illes Balears al món cristià occidental. En qüestió de decennis els centres urbans d'aquell nou regne, especialment la Ciutat de Mallorca, es convertiran en exemples brillants dins el conjunt de ciutats europees que simbolitzen la Baixa Edat Mitjana.”

Munar i Riutort, Maria Antònia (1991) *Presentació del llibre que recull les XI Jornades d'Estudis Històrics Locals. La manufactura urbana i els menestrals (Segles XIII-XIV)* Palma: Prens Universtària Editorial. Pàg. 3

Il·lustració 3: Murades de la Ciutat de Mallorca als inicis del del segle XVI
 Llibre: *La ciudad de Mallorca* de Maria Barceló i Crespi i Guillem Rosselló Bordoy

“El canvi imposat per la conquesta catalana a aquella bella vila¹ afectà l'estructura de la ciutat, que, adequada als usos i costums de la comunitat musulmana, a poc a poc s'hagué d'adaptar a la forma de vida dels nousvinguts. El procés de canvi no fou sobtat, sinó que de manera gradual s'anà substituint la imatge urbanística anterior per la d'una ciutat gòtica (...) La conquesta catalana del 1229 comportà per a Mallorca i la seva ciutat no sols un canvi ideològic, religiós i lingüístic, sinó una mutació pel que respecta a economia, sistema de producció i manera de viure.”

Barceló i Crespi, Maria (2016) *La ciudad de Mallorca en temps de Ramon Llull. Pregó per a la festa de l'estendard*, Palma: Ajuntament de Palma, pàg.5

Il·lustració 4: Castell de Bellver i Seu de Mallorca

<http://www.uib.cat/secc6/lsig/Atles/DADES/COMMON/DB/1/12/121/1217/1217B.HTM>

L'encarregat de dur aquests nous aires a Ciutat de Mallorca fou Jaume II, que impulsà una gran reforma urbanística dins les murades de la ciutat. Dits canvis foren imbuïts per moltes influències de l'urbanisme de Nàpols, de Gènova, de París, de Tolosa, de Barcelona, de València, de Granada, d'Anglaterra i, fins i tot, de Mali, del Magreb i d'Ifiquiya de Basansi.(Alomar,1976). Així, creà² dins la ciutat espais públics, noves edificacions que esdevindrien emblemàtiques, com la Catedral³ o el

¹ La referència és a la Ciutat de Mallorca.

² Penso que seria més adient dir “ideà” ja que, realment, no se sap si va arribar a veure-les finalitzades, ja que morí el 1311.

³ A Mallorca és coneguda com la Seu.

Castell de Bellver”⁴ (Sastre, 1997, pàg. 13) Així mateix va fer construir l'Hospital General, seu durant molts segles de l'assistència sanitària i social de la ciutat. I tampoc podem deixar de fer esment a les grans cases senyorials de l'època que, igual que les grans construccions ja indicades, eren d'estil gòtic. Tanmateix, aquests canvis foren pel que atenyia a l'arquitectura, ja que “es mantingué l'estructura urbana antiga pròpia d'una urbs islàmica. Això vol dir carrers torts, estrets, alguns sense sortida, etc., aspectes que en bona part encara són visibles a la xarxa viària.” (Barceló, 2016, pàg. 7) En aquest punt, seria bo fer esment de les paraules de José Mª Quadrado, per ficar-mos, ni que sigui per un moment, dins aquesta ciutat medieval:

“Casas grandes y calles estrechas; al revés de lo que se pide ahora. Miserables y deformes casuchas al lado de suntuosas moradas; época de los contrastes, y del exceso de abatimiento y de la opulencia; de mendiguez en los proletarios y de patronato de los nobles (...) Y si consideramos animada por sus habitantes esa ciudad (...) los veríamos agitarse por las calles con su ancha gabardina; calzón corto y gracioso sombrero, que junto con su animada y conocida fisonomía, nos los haría fácilmente distinguir de la multitud de catalanes, vizcaínos, sardos e italianos que acudían a todas horas; veríamos ciudadanos montados en sus mulas, y caballeros en sus caballos, tropas de sirvientes y tropas de mendigos, traficantes que pregonaban sus mercaderías, marinos que anunciaban la salida de su nave, ó reclutaban gente para el armamento de una galera; sacerdotes religiosos entre el tropel de esclavos moros ó de joyeros judíos, misiones austeras junto a insensatos festejos, mujeres alegres y mundanas al lado de mujeres penitentes que se azotaban; por todas partes el vicio y la virtud igualmente triunfante y ostentosa.”

(Quadrado, José M^a (1889) *La ciudad de Mallorca en el siglo XV*. Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana años V y VI- 1889 y 1890, Tomo III, Pàg. 54. Palma: Sociedad Arqueológica Luliana

Pel que fa als espais verds a l'interior de la ciutat, és a dir, dins les murades, “la superfície dedicada als horts, jardins o vergers fou extensa abans de la conquesta catalana i encara important als darrers segles medievals (...). Igualment, la rodalia de la ciutat era un seguit de camps que es convertiren en l'horta i el vinyer per a l'alimentació de la urbs.” (Barceló, 2016, pàg. 9)

Les rodalies de la ciutat eren les terres que estaven situades fora de les murades. Hi havia dos espais diferenciats: el port de Portopí, a uns 4 quilòmetres de la ciutat, on arribaven els grans vaixells, i el *raval de mar*, conegut així per la seva proximitat a la mar i que, en realitat, s'anomenava Santa Catalina⁵, ja que sorgí al voltants de l'hospital del mateix nom. Allà “s'hi ubicaven el moll, la drassana i la llotja dels mercaders i els seus habitants es dedicaren amb preferència als oficis relacionats amb l'activitat marinera i mercantil. Un barri on escassejaven els grans casals, on no existien fundacions conventuals i sí els hostals o els magatzems.” (Barceló, 2012, pàg. 10)

Un aspecte que es podria destacar d'aquella Ciutat de Mallorca són els seus intents per mantenir la ciutat neta. “Hi ha constància documental de l'esforç per part dels poders públics quant al manteniment d'un servei de neteja de la Ciutat per a un millor aspecte de la mateixa apart de les connotacions de tipus higiènic en què això redundava” (Barceló, 2000, pàg. 1) Això pel que fa a la

⁴ El castell de Bellver es construí entre 1300 i 1311 i la Seu fou finalitzada el segle XV.

⁵ Barri que encara és conegut amb aquest nom.

zona intramurs, però la zona extramurs, constituïda per el port de Portopí i la ribera o zona marítima immediata a la Ciutat on hi havia el moll, no quedava exclosa d'aquestes intencions: “Al llarg del període tardo-medieval es dictaren disposicions per protegir el port de Portopí i el moll de la Ciutat, tant de l'acció destructora dels elements naturals com dels homes. S'hi efectuaren moltes restauracions i obres però també intervencions de neteja.”(Barceló,2000, pàg. 3)

Pel que fa a l'economia durant aquell període, “el comerç i la mercaderia foren la base de l'economia de Mallorca durant els segles XIII a XV” (Barceló, 2012, pàg.72) En el sector primari trobem el cultiu de l'olivera, la vinya i els cereals. El sector manufacturer, sobretot els teixits, així com la vida comercial, es va ampliar. El seu port, estratègic, es va convertir en eix de moltes rutes comercials i donà lloc a l'establiment de consolats a Mallorca de potències com Gènova o Venècia i, de retruc, consolats de Mallorca en llocs com Marroc, Alger o Tunísia. Tota aquesta activitat “comportava una abundant demanda de treball caracteritzada per la varietat i complexitat de les tasques. Així la demanda de treball englobava des de la construcció d'edificis – públics i privats-, el transport i tragí de mercaderies dintre de la ciutat, el treball als molls, en els magatzems i botigues dels comerciants, en els tallers dels menestrals, el servei domèstic, i també les tasques agràries.” (Jover i altres, 2006, pàg.39)

Il·lustració 5: Part de la composició L'Europa de 1375 de la família Cresques. Exemplar propietat de l'autora del present treball.

Ara bé, la vida econòmica no només eren béns i serveis, no s'ha de menystenir la gran tasca duta a terme per l'escola cartogràfica mallorquina dels segles XIV i XV i de la qual la família Cresques fou la principal representant. Aquí tenim un exemple d'un d'aquells excel·lents treballs, reconeguts internacionalment. Es tracta d'una part de *L'Europa de 1375*, composició feta a partir d'una còpia manuscrita de l'Atlas Català de 1375 atribuït a Cresques Abraham i Jafuda Cresques.

Pel que fa al nombre d'habitants, era important i heterogènia “una ciutat que, a principis del segle XIV reunia entorn dels 20.000 habitants (...) Hi eren presents cristians, jueus i musulmans, ja fossin homes o dones, lliures o esclaus.” (Barceló,2016, pàg.13) Aquest nombre d'habitants corresponia a un 40 per cent de la població de l'illa, entre els que habitaven pròpiament dins la ciutat i aquells que ho feien en el seus voltants agraris, és a dir, fora de la ciutat emmurallada. (Jover i altres, 2006)

2.2 La comunitat cristiana

La comunitat cristiana era la més nombrosa. Es tractava de famílies que varen venir a la ciutat, a partir de la crida feta per Jaume I, per repoblar l'Illa. Majoritàriament es tractava de gent provinent de Catalunya, encara que també es té constància de repobladors i repobladores vinguts d'Aragó, Castella, Navarra i Portugal. I, fins i tot, n'hi hagué de Gènova, Sardenya, Sicília i Parma. Com es pot comprovar, es tractava d'una ciutat cosmopolita. (Coll, 2008)

Però, des dels primers repobladors que vingueren a l'Illa després de la conquesta, va tenir lloc una disminució demogràfica progressiva en la què tingué un paper molt destacat els diferents brots de pesta que l'assolaren. Aquesta situació demanà desenvolupar diverses iniciatives per atreure nous pobladors. Les més importants que es varen du a terme a partir dels darrers decennis del segle XIV foren les següents:

- Pere IV, l'any 1381, per atreure a mercaders i artesans, els assegurà que es podrien beneficiar dels privilegis i franquesses del regne.⁶
- Alfons V, el 1427, concedí remissió de tots els delictes no derivats de violaris, censals morts, comandes i altres crèdits, i sobreseïment de plets civils; l'oferta es feia extensiva a cristians, jueus o moros. (Cateura, 1984)

2.3 La comunitat jueva

“Durant el segle XIII, després de la conquesta cristiana de Mallorca, s'estableix a Palma un nodrit grup de jueus, proper al poder civil i eclesiàstic. Hi ha diversos documents que fan referència a la seva presència, així com a la seva arribada amb el Conqueridor (...) Després d'aquests moments inicials s'establí un barri jueu denominat *Call minor*.” (Maiz, 2013, pàg.18) Jaume I atorgà a la comunitat jueva establerta al nou regne cristià de Mallorca un seguit de privilegis que els concedia autonomia i jurisdicció pròpies. (Maiz, 2013)

---

⁶ Aquests privilegis i franquesses es recopilen en un volum anomenat *Llibre dels Reis. Llibre de Privilegis i Franquesses del Regne de Mallorca*, que es redactà a partir de 1334 i on s'hi recolliren documents d'especial interès atorgats per Jaume I, els tres reis privatis de Mallorca i alguns monarques aragonesos. Inclouïa normes i privilegis que atenyien tant als estaments privilegiats com al poble.

Il·lustració 6: El Call Major de Ciutat de Mallorca. Llibre *La ciudad de Mallorca* de Mª Barceló i Guillem Rosselló

Posteriorment, l'any 1285, el Rei Alfons III d'Aragó, que era en aquell moment el sobirà, ja que el Regne de Mallorca havia estat annexionat a aquell regne, determinà que s'havia de crear un nou barri per a la comunitat jueva, seguint els dictàmens del Papa Innocenci III. El Papa determinà, mitjançant un Concili, l'any 1215, que els jueus havien de viure en barris separats i aïllats dels cristians. Així, es creà el *Call maior*. S'ubicà a la zona oriental de la ciutat, oposada a on es trobava l'anterior call. El nou recinte s'emmurallà i només s'hi podia accedir per 4 portes.

A l'interior del recinte emmurallat s'hi trobaven les institucions pròpies de la comunitat, així com “espais d'ús privat dedicat a l'elaboració de productes artesanals: robes, sabates, teles, draps, joies i altres estris que va donar lloc a molts tallers i obradors, fet que feia que hi hagués una gran activitat comercial entre aquells murs.” (Maiz, 2013) De fet, “hi ha un consens general en acceptar que determinats sectors productius com el tèxtil o el dels cuiros, ocupaven un lloc assenyalat o que el sector comercial es mostrava molt actiu” (Bernat i Roca, 2005, pàg. 53) Es trobava ben integrada en la xarxa comercial tant a nivell local com en el de llarga distància, dada que es confirma per la seva presència en transaccions de mercaderies procedents de la Mediterrània oriental, com el cas de dos perlers coneguts, comerciants en un article que arribava per la ruta de la Índia. A més d'aquests papers indicats, no podem deixar d'esmentar que foren molt reconeguts com a metges, alguns de gran confiança dels cristians. (Bernat i Roca , 2005)

Durant el regnat de Jaume II de Mallorca es seguí una política més laxa respecte a la comunitat jueva, en quant al que es referia als obradors que regentaven: “L'any 1303, Jaume II havia de reiterar l'obligatorietat de viure en el Call recent creat. En canvi, pel que fa als obradors, hi havia una altra normativa més tolerant. A l'igual que a altres indrets de la Corona d'Aragó, com Saragossa, els jueus de Ciutat de Mallorca podien tenir obrador i botigues separats de les seves vivendes i fora del Call, per voluntat explícita de Jaume II”. (Bernat i Roca, 2005, pàg. 55) Vegem un exemple de la venda d'un obrador fora del Call:

1269, 29 de setembre

Cerahon Cerihara jueva viuda de Salomó, per pagar deutes, fa subhasta d'un obrador dins la Ciutat

de Mallorca, que fou adquirit per Jucer Abennono, jueu, per 38 lliures. ARM ECR 347, f.71v (Rosselló, 2004, pàg. 40)

Pel que fa al número d'habitants del Call major, es pot fer una aproximació a partir dels registres del monedatge⁷ de 1350:“ El registres del monedatge de 1350, entenent que cada registre correspon a un cap de casa o unitat fiscal, munta fins un total de 735 ítems. Si a aquesta xifra s'apliquen els coeficients tradicionals de 4-5 persones per foc, proporciona una població jueva absoluta que oscil·laria entre les 2940 i les 3675 persones.” (Bernat i Roca, 2005, pàg. 43)

2.4 La comunitat musulmana

La conquesta de Jaume I de Mallorca fou molt cruenta, com solen ser les conquestes. “La població musulmana fou privada de les seves propietats i, si hi continuà vinculada, fou sota la fórmula de l'esclavatge.” (Bernat i Roca, 2000, pàg.43) Esgotada la població musulmana mallorquina esclava, l'illa va rebre població musulmana, igualment esclava, procedent de la conquesta de Menorca (1287) i la derivada dels avanços castellans en el sur de la península. (Sastre, 2017, pàg. 141)

Podien obtenir la llibertat a través de talles⁸. A partir d'aquí, apareixen noms musulmans a contractes de serveis personals entre assalariats sarraïns⁹ i els seus contractadors, però no es té constància que, encara que fossin lliures, disposessin de propietats. (Coll, 2008) En relació als contractes esmentats, des de la segona meitat del segle XIII, es detecten indicis d'obradors de draps on hi continuen treballant antics esclaus un cop alliberats. (Bernat i Roca, 2000, pàg. 43)

---

⁷ A l'època medieval, impost que es recaptava de manera periòdica. (AA (2004) *La Gran Enciclopèdia en català*. Madrid:Edicions 62)

⁸ A la Corona de Catalunya-Aragó, tribut o impost. (AA (2004) *La Gran Enciclopèdia en català*. Madrid:Edicions 62)

⁹ A l'edat mitjana, nom que els occidentals donaven als musulmans. (AA (2004) *La Gran Enciclopèdia en català*. Madrid:Edicions 62)

3. La dona urbana

3.1 Tractament atorgat a la dona

A l'època baixmedieval, va començar a sorgir un altre tipus de dona, fora dels estaments perfectament identificats fins aquell moment: nobles, religioses o camperoles. Fou llavors quan les dones s'incorporaren als treballs productius i començaren a realitzar tasques remunerades fora de la seva llar. (Félix, 2010)

Per albirar un poc més l'univers femení, fora bo començar aquest apartat amb un apunt sobre el tractaments atorgats a les dones a Mallorca un cop casades, i, àdhuc, també ens podríem detenir un moment en la vestimenta que devien portar atenent al seu estatus social. En relació al tractament, al llarg dels segles XIII i XV, manco algun cas molt concret, no es troba cap tractament específic aplicat a les dones casades. Se les designa amb referències directes i aplicades a tots els estaments, sense discriminació, com la de **na** o **la dona**.” (Cateura, 1984, pàg. 109) A finals del segle XV, es va començar a atorgar tractament de **magnífica senyora** a les esposes de membres dels alts estaments de l'època: militar, càrrecs reals o càrrecs municipals. Així mateix, les dones de membres d'altres estaments, com les dels ciutadans, mercaders, juristes, etc. també se les començà a atorgar altres tractaments, com **honrades**. (Cateura, 1984)

Pel que fa al vestit, des de finals del segle XIV, passa a convertir-se en instrument d'identificació i jerarquia social. No tothom es podia vestir amb determinades teles. De fet, hi havia reglamentacions públiques que indicaven quin capital s'havia de posseir per poder adquirir certs tipus de teles: “la reglamentación publicada en 1433 exigía la posesión de un capital evaluado en 1.000 libras para poder llevar ciertas prendas de calidad” (Cateura, 1984, pàg. 126) A una normativa de 1433 s'hi pot llegir el següent: “las esposas de maridos con fortuna inferior declarada de 1.000 libras no podrán llevar mantos forrados de piel.” (Cateura, 1984, 2pàg. 204) I a una altra de 1486: “esposas e hijas de menestrales no podrán llevar paños de seda.”(Cateura, 1984, pàg. 205) Fins i tot quedava normativitzat que els vels o mantellines negres no es podien portar més de 15 dies per dol (Cateura, 1984, pàg. 206).

Aquestes normatives relacionades amb el vestir, també incloïen a les esclaves i a les prostitutes i, fins i tot, a les filles nascudes entre una esclava i un home lliure. Vegem algunes d'aquestes normatives:

1384.- Les filles d'esclava i home lliure tenien prohibit portar vestimenta confeccionada amb roba de seda, escarlatina¹⁰ o pells de marta.

1433.- esclaves i prostitutes només podien dur vestimentes blaves fetes a l'illa i no podien portar

¹⁰ Roba de llana de color escarlata. (Diccionari de Llengua Catalana, Institut d'Estudis catalans)

abrigall verds o negres.

1481.- les prostitutes tenien prohibit dur abrigall. (Cateura, 1984)

Després d'aquesta introducció, que ha intentat endinsar-nos més en el món femení d'aquell moment, passem al tema principal d'aquesta recerca: Podien, sense el testimoni d'una figura masculina, realitzar transaccions comercials? Tenien presència en els gremis? Quins tipus de treballs realitzaven? A les properes línies intentaré respondre aquestes qüestions. Ara bé, tenint en compte que existien tres comunitats ben diferenciades dins la ciutat, com s'ha indicat a l'anterior capítol, aquesta part del treball també es dividirà en tres apartats. Així, parlarem, per separat, de la dona cristiana, la jueva i la sarraïna.

3.2 La dona cristiana

El primer que cal indicar és que a l'època baixmedieval “la dona és objecte fiscal i no està “marginada” a l'hora del pagament d'impostos. En la documentació d'origen fiscal consta inscrita en igualtat de condicions que l'home, sempre que fora cap de família, òrfena, viuda i que no dependés de cap home. També es troba presència de la dona als Protocols Notarials, ja que solia acompanyar jurídicament el marit en la majoria de les transaccions.(Barceló, 1989)

És important assenyalar que “en general i en qualsevol etapa de la seva vida, les dones gestionen la part dels béns que li corresponen del seu matrimoni, la donen, venen o decideixen dipositar-la en un convent.” (Coll, 2008, pàg. 8)

En primer lloc, es pot indicar que encara que les dones actuïn en nom propi, el seu nom quasi sempre apareix sense llinatge i en relació a una figura masculina, ja sigui el marit, el pare, o el germà i, en cas de ser vídues, el difunt marit.

Vegem alguns exemples:

1241, 19 de juny

Girbert Parmusa ven a **Maria, germana de Tomàs de Avadres (...)**. ARM ECR 342,f.28 (Rosselló, 2001, pàg. 53)

1268, 15 de juny

Els marmessors de Jaume Frener, per pagar llegats, venen a **Jaumeta, viuda de Jaume Ferrer (...)**.ARM ECR 347, f, 17v (Rosselló, 2004, pàg. 32)

1269, 9 de març

Ser Oto Caryasso estableix a **Romia filla de Berenguer Escuder difunt (...)**. ARM ECR 347,f.48v (Rosselló, 2004, pàg. 38)

1272, 28 de novembre

Maria muller de Maimó Corna i el seu fill Castell Corna (...). ARM ECR 348 (Rosselló, 2004, pàg. 65)

Tanmateix, sempre hi ha excepcions, vegem-ne algunes:

1240, 28 de desembre

Guillem Bertran accepta per muller **Maria Sala** i fan societat de bens per la meitat. ARM ECR 341,f.130 (Rosselló, 2001, pàg. 29)

En aquest cas, s'indica nom i llinatge de la dona, cosa molt poc freqüent.

1240, 29 de desembre

Bernat Sagristà ven a **Berenguera** i a Ramona, muller de Subirà, una sarraïna blanca anomenada Fàtima (...). ARM ECR 341, f.130v (Rosselló, 2001, pàg.29)

Aquí, la dona dita Berenguera apareix sense cap referència i sense llinatge i tampoc s'especifica quin tipus de relació existeix entre les dues dones.

1260, 3 d'agost

Maria de Vilafranca estableix a Jaume Robald i muller Ferrera un obrador situat dins la Ciutat de Mallorca (...). ARM ECR 343, f.53v (Rosselló, 2004, pàg. 202)

Ens trobem, en aquest cas, el nom del lloc de procedència de la dona, fet també poc freqüent. Ara bé, també podria tractar-se d'un títol honorífic, és a dir, que es tractés de Maria, senyora de Vilafranca.

Fins i tot trobem casos en què home i dona s'indiquen amb nom i llinatge:

1241, 23 d'agost

Domingo Abenmerci Arrom¹¹ ven a sa muller **Maria Abenjoan** un sarraí blanc anomenat Abraym (...). ARM ECR 342, f.35 (Rosselló, 2001, pàg. 58)

I, per finalitzar, un cas realment sorprenent:

1241, 10 de setembre

Simona, filla de Ramon Arnau, nomena procurador al seu marit, Jozbert Mirell per vendre els honors i les possessions que tenen en el castell de Colliure. ARM ECR 342, f.38 (Rosselló 2001, pàg. 58)

En aquest cas, a la persona que realitza el nomenament se la relaciona amb el pare, quan ella està casada en la persona que nomena com a procurador.

Passem seguidament a analitzar les transaccions que consten a l'Escrivania de Cartes Reials, que es

---

¹¹ Deriva del mot àrab *al-rum* (el cristià) (www.enciclopèdia.cat)

conserva a l'Arxiu del Regne de Mallorca, i recollides en dues obres de Ramon Rosselló Vaquer titulades *La Ciutat de Mallorca després de la conquesta [sic] de 1229* (2001) i *La Ciutat de Mallorca al SXIII* (2004) i on hi trobem exemples de transaccions fetes per dones en diferents situacions jurídiques:

Acompanyant al marit:

1268, 26 d'octubre.- Guillem de Lloret i muller Cília venen a Dolça, muller de Ferrer Nebot, unes cases en la Ciutat de Mallorca (...). ARM ECR 347, f.35v (Rosselló , 2004, pàg. 35)

1269, 15 de juliol.- Bernat d'Aiguaviva i muller G. Catalana venen a Maria Satria i al seu fill Guillem Satria unes cases dins la Ciutat de Mallorca (...). ARM ECR 347, f.62v (Rosselló , 2004, pàg. 39)

1286 5 d'abril.- Bernat Fol i muller Teresa venen a Bernat de Tàrrega unes cases i algorfa i era certa casa serraïnesa (...) ARM ECR 351, f.129 (Rosselló , 2004, pàg.122)

Actuant amb consentiment del marit:

1241, 21 de juny

Arsenda de Segarra, amb consentiment del seu marit Pere Gamundí, reconeix al seu cunyat Berenguer Ginovart que li deu 90 sous que manquen a pagar per l'aixovar de la seva filla Emessèn. S'obliga sobre els bens que té a l'alqueria Beniali, amb certa retenció. ARM ECR 342, f.28 (Rosselló , 2001, pàg. 53)

1270, 17 de setembre

Sibília de Girona i sa filla Ramona de Puigverd, amb consentiment del seu marit Pere Corriger, venen (...). ARM ECR 347, f.44 (Rosselló , 2004, pàg. 44)

Actuant en nom propi per fer donacions al marit

1241, 4 de setembre

Bernarda, filla del difunt Robad de Castelló, fa donació a Berenguer de Reces per les seves núpcies, aixovar 200 morabatins alfonsins d'or. Li entrega l'alqueria del terme de Sineu. Tot seguit el marit fa donació a la muller de 250 morabatins. ARM ECR 342, f.37 (Rosselló , 2001, pàg. 59)

Actuant en nom propi per fer donacions als fills, tant si es tracta de bens propis o bens heretats del marit, en cas que aquest hagi mort.

1242, 22 de març

Aresenda, viuda de Pere Perrí, fa donació al seu fill Bernat de 300 sous melgaresos que li correspon per l'herència paterna. Tot seguit el fill accepta el llegat. ARM ECR 342, f.24 (Rosselló 2001, pàg. 51)

1249, 29 de juny

Saurina, viuda de Pere Bernat, fa donació entre vius al seu fill Guillem d'unes cases i corral dins la Ciutat de Mallorca (...). ARM ECR 341, f.138 (Rosselló, 2001, pàg. 31)

En el primer cas, queda clar que els bens donats provenen de l'herència del marit obitat. En canvi, en el segon cas, no queda clar si els bens pertanyen a la dona o bé al marit difunt.

Atorgant el seu consentiment per a realitzar transaccions:

1269, 1 d'agost

Bernat Vidal, fill de Bernat, amb consentiment de la seva mare Ferrera, estableix a Arnau Rossel un hort (...). ARM ECR 347, f.1107 (Rosselló, 2004, pàg. 42)

Aquest cas ens pot induir a pensar que necessita el consentiment de la seva mare perquè els bens que són objecte de la transacció són d'ella.

Anomenant procuradors perquè duguin a terme transaccions en nom seu:

1241, 29 de juny

Maria, filla de Guillem Capellà nomena procurador [...] ¹² perquè vengi una sort de terra (...). ARM ECR 342, f.29v (Rosselló, 2001, pàg. 54)

Figurant com a procuradora per a realitzar transaccions en nom d'altri:

1241, 12 d'agost

Berenguer de Villa de Caules i muller Dolça nomenen procuradora Guillema Bou, mare de dita Dolça, perquè reclami als marmessors una caixa (...). ARM ECR 342, f.33 (Rosselló, 2001, pàg. 58)

A part d'aquests tipus de transaccions de bens, també figura col·locant als seus fills o filles al servei d'altri. Vegem alguns exemples:

1249, 14 de juliol

Berenguera, muller de Pere Molner, col·loca durant 3 anys la seva filla Maria amb Ramon de Constantí, per servei. ARM ECR 341, f. 141 (Rosselló, 2001, pàg. 32)

En aquest cas, no consten les condicions d'aquest, podríem anomenar, contracte. Però, en altres casos, queda més especificat a què es compromet el que esdevindrà l'amo o mestressa.

1249, 17 d'agost

Manresa, filla del difunt [...] des Poal, col·loca amb Maria, muller de Pere de Balaguer, el seu fill Berenuer, perquè el servesqui durant 10 anys, vestit, calçat, alimentat. Sa i malalt. ARM ECR 341, k f. 150v (Rosselló, 2001, pàg. 35)

---

¹² No figura cap nom al text.

Il·lustració 7:
Brial

Imatge extreta
de Google
Imatge amb
l'entrada "Brial"

1285, 3 de juny

Brunissenda de Gerona col·loca amb Jacomina Corse la seva filla Francesca pel servei de criada durant un any, amb el salari de deu sous¹³, un brial (figura de l'esquerra), dues camises, un cot¹⁴ de lombardesc, menjar i beure. ARM ECR 351, f.16v (Rosselló, 2004, pàg. 111)

Ara bé, no només els pares, mares o tutors col·locaven nins o nines al servei d'altri, també trobem casos en què és la mateixa dona qui es contracta, vegem un exemple:

1241, 29 d'octubre

Ramoneta, filla del difunt Guillem Baró, promet estar durant un any amb Joan Arbert, per servir-lo, vestida i alimentada i salari de 12 sous melgaresos. ARM ECR 342, f. 45 (Rosselló, 2001, pàg.64)

En relació amb el tema del servei domèstic femení, era molt habitual que les nenes que es col·locaven per servir tinguessin una mitjana d'edat al voltant dels 10 o 12 anys i que, un cop signat el contracte, passassin a residir a la casa dels que l'havien contractada, abandonant la llar familiar.

Els motius per posar les filles a treballar podien ser diversos. Molts cops era per necessitat, per no poder alimentar-les. Altres vegades es tractava de cercar una promoció per a les nines ja que, en moltes ocasions, es tractava de nines de la part forana que les contractaven senyors o senyores de ciutat. Ara bé, el més habitual era que la posassin a fer feina per fer servir els doblers que guanyés com a dot per a un futur matrimoni ja que el més habitual era que el contracte finalitzés quan la nina arribava a l'edat de casar-se. Per tant, el temps que podia estar contractada depenia de l'edat en què comencés a servir. Hi ha constància d'un contracte que es va fer a una nina per un període d'onze anys quan ella en tenia només cinc. (Barceló, Ferrer, 1996).

Ara bé, a part del servei domèstic, de quins altres treballs realitzats per les dones han quedat referències?

A la documentació consultada, s'han trobat les següents referències a diferents treballs realitzats per les dones a Ciutat de Mallorca:

¹³ Generalment, la remuneració s'obtenia quan espirava el contracte, com a serveis prestats (María Barceló Crespí i Mª Antònia Ferrer Vidal, 1996)

¹⁴ Bata amb mànigues.(Diccionari de la llengua catalana, Institut d'Estudis Catalans)

1291, 10 febrer

Ramon Jay tutor de Berenguer de Carianes fill de Romeu, estableix a **Guaya flequera** un banc per tenir pans per a vendre en la Ciutat de Mallorca, a la plaça on es venen pans(...). ARM ECR 352, f.198 (Rosselló, 2004, pàg. 136)

1242, 20 d'abril

Enric Prebost i muller Agnés venen a Bernat Escrivà i Ferrer Oller unes cases (...) Es fa mensó de dos obradors que Joan Verdali es va eendir i que **Maria, tavernera**, comprà a Ramon de Monteelles (...). ARM ECR 341, f. 92v (Rosselló, 2001, pàg. 13)

1241, 14 de juny

Joan Badalona reconeix **deure a Bonafilla**, filla d'Esteve de Reus, **350 sous melgaresos prestats**. ARM ECR 342, f.25v (Rosselló, 2001, pàg. 52)

En aquest cas es podria deduir que aquesta dona exerceix com a prestadora, encara que també podria ser que fos una cosa esporàdica. De tota manera he considerat que s'havia de fer menció del fet.

1246, 23 d'octubre

Jaume I havia concedit a Jaume Ferrer Granada un alfòndec¹⁵ situat a la ribera, que confrontava per una part amb la plaça on es venia fruita (...) Després de la mort de Jaume, **l'alfòndec fou regentat per la seva filla**.(Barceló, 2012, pàg. 12)

1492, 5 d'octubre

En el pregó d'aquell dia, el lloctinent del governador Berenguer de Mestgut feia saber als paraires, **cosidores**, tenders i **revededores de fruita i hosteleres** (...) (Barceló, 2012, pàg. 43)

En aquesta entrada, on s'han esmentat les cosidores, indicarem una dada molt interessant sobre aquest col·lectiu: “Sujetas también las mujeres a constituir gremio, las doncellas u oficialas de las sastrerías formaron en el siglo XIV un cuerpo denominado de cosedoras.” (Ramonell, 1885)

He considerat adient fer aquesta referència perquè no s'ha pogut constatar la presència de cap altre gremi femení.

Pel que fa al treball als horts que es trobaven tan a l'interior com a l'exterior de les murades, trobem dones que adquireixen, lloguen o venen terres:

1294, 28 de juliol

Salvador de Vacarisses i muller Berenguera venen a la dona Velona Folca un hort amb arbres i plantes amb empriu de l'aigua de la síquia, fora els murs de la Ciutat de Mallorca, per preu de 37 sou. ARM ECR 353, f. 286v (Rosselló, 2004, pàg. 159)

---

¹⁵ Paraula d'origen àrab que deriva d'*al-fundug*. La seva funció era pura i simplement la d'un lloc de repòs. (Barceló Crespí, Maria, 2012,97)

1296, 13 d'agost

Mansília, muller de Guillem Salvatge, estableix a Maria, muller de Jaume Verger un tros d'horta (...). ARM ECR 354, f.223 (Rosselló, 2004, pàg. 165)

És de suposar que si aquestes dones adquireixen aquestes terres és per treballar-les i vendre els productes que en treguin.

Així mateix, trobem referències al treball femení a l'Hospital General de la ciutat, que podem observar a l'imatge, i que fou creat pel Reial Privilegi del Senyor Rei Don Alonso de 29 de maig de 1456, i que unificaren els tres que, fins llavors, existien a la ciutat. (Tejerina, 1981, pàg.94)

Il·lustració 8: **Hospital General**
[http://www.baleareslive.com/info_lugar.php?
p=hospital-general-antigua&id=252&l=es](http://www.baleareslive.com/info_lugar.php?p=hospital-general-antigua&id=252&l=es)

“En el Hospital General había un enfermero para los hombres y **una enfermera para las mujeres**. Daban de comer y beber a los pacientes y les administraban los medicamentos que ordenaban los médicos. Además tenían la obligación de mantener limpios a los hospitalizados. Cobraban veinticuatro libras.” (Tejerina, 1981, pàg.98)

“**Las mujeres parteras o comadres eran quienes solían tratar las afecciones de las féminas, y las que a más partos asistían**” (Tejerina, 1981, pàg. 195) Ara bé, també fa constar Tejerina que en els parts difícils o lents s'acostumava a avisar al físic reial.¹⁶

“En cuanto a los niños expósitos, al ingresar en el Hospital General eran encomendados a unas **amas de cria, dides**, que vivían de continuo en el Hospital y cobraban seis libras.” (Tejerina, 1981, pàg. 98)

No podem deixar de parlar, per finalitzar, del **treball de la dona com a prostituta**. Les *Ordinacions* que regulaven el funcionament dels bordells eren dues, datades en 1479 i en 1546. Existia una zona de la ciutat dedicada a aquests menesters que podia incloure hostals: “La presencia de hostales dentro del ámbito del burdel no ha de extrañar pues esta denominación podía aplicarse también a las casas de lenocinio. Al menos consta, en 1451, la existencia de un hostel en el burdel.” (Barceló, 2006, pàg. 385)

¹⁶ “En Mallorca a los médicos, no cirujanos, se les denomina *metges de física*, o simplemente, *físics*” (Tejerina, José, 1981,180)

Tanmateix, és evident que les dones feien molt més tipus de treball dels que han quedat documentats. S'ha de tenir present que, si es casaven amb un home que posseïa un negoci, elles també hi treballaven i, de fet, quan aquests estaven malalts o havien de partir per motius laborals, elles s'ocupaven de tot. Però, de la seva professionalitat no quedava constància, només figurava l'home. “De manera que se'ns escapa el paper que tenia la dona a l'obrador, la botiga, la formació dels aprenents i l'administració del negoci familiar; és una mostra clàssica del que els especialistes fa temps denominen la presència invisible de les dones.” (Comas i altres, 2007)

3.3 La dona jueva

Encara que la situació jurídica de la dona era inferior a la de l'home, moltes jueves exerciren durant els segles XIII i XV oficis diversos i activitat que no eren les habituals en una dona. (Maíz, 2003)

Tanmateix, encara que la seva situació jurídica fos inferior, fadrines, casades o viudes, eren considerades subjectes fiscals. Si s'observa el monedatge de 1350, el número de dones assimilades a cap de casa és de 173, cosa que representa un 23,54 %, quasi una quarta part del total de la població contribuent registrada en el Call, en una proporció gaire bé d'una dona per cada tres homes. (Bernat i Roca, 2005, pàg. 87)

La seva presència dins l'activitat comercial era molt activa. De fet, degut a que molts jueus eren comerciants i que la seva feina els duia a estar fora de la ciutat en moltes ocasions, les dones s'ocupaven dels negocis.

Així mateix, es fa palès el seu important paper dins el sector tèxtil o de la pell: “Al Call major de Palma hi havia un nombre significatiu de dones que **treballaven i cardaven llana o preparaven fils, que rentaven els materials, pelliceres que adobaven o venien pells, dideleres que preparaven peses de cuir, pentinadores de pell, o d'altres que reconeixien tenir per ofici obrar vellut.** En aquest sector també hi havia dones que treballaven com a **enquadradores o lligadores de llibres.** Dins el barri jueu hi havia moltes botigues de tot tipus en les quals es venien robes, sabates o aliments. En molts casos, aquestes botigues es trobaven a les mateixes dependències familiars, on s'habilitava una habitació per a tals menesters. No era d'estranyar que les dones s'ocupessin d'atendre els visitants i els clients” (Maiz 2013, pàg. 75)

Perquè quedi clara la importància de les dones dins aquell sector tèxtil, fins i tot fora del Call, vegem el següent exemple:

“A 1242 Bernat Pussa col·locà la seva filla Ermesinda amb la jueva Estela per a què aprengué l'ofici de sedera” (Bernat i Roca, 2005, pàg. 63)

També trobem presència femenina en els **serveis personals**. “Segons el Monedatge del tall de Ciutat de Mallorca, al voltant de 1350, hi trobem 2 pentinadores. Encara que cal indicar que no tan sols exercien com a tals, sinó que se'ls pot suposar altres funcions. Com expertes en el cos humà, sorgeix la qüestió de si sota el nom de pentinadores no s'amaga també una altra activitat de suma importància en el sí d'una comunitat jueva: la de rentadores de morts, que podia esser una de les funcions d'Astrugueta, que figura com a insolvent, i de Durana.” (Bernat i Roca, 2005, pàg.78)

En el grup de **prestadors o creditors** també hi trobem presència femenina, encara que eren casos molt puntuals. (Maiz, 2013)

Així mateix, “tenim constància documental de la presència de **prostitutes** d'origen jueu en els bordells de Palma del segle XIV. Aquesta presència era bastant habitual entre les comunitats jueves de l'edat mitjana; podríem, fins i tot, trobar aquests tipus d'establiments al segle anterior. (Maíz, 2013, pàg. 77)

Després de l'indicat, queda palès que la presència de la dona jueva era molt activa dins la comunitat, encara que, com la cristina, en molt casos fos “invisible” a nivell documental.

3.4 La dona musulmana

Les dones sarraïnes eren, majoritàriament, esclaves. Eren “adquirides”, preferentment, per a realitzar feines a les llars de ciutat. Es tenia molt en compte, a l'hora de realitzar la compra, l'edat i l'aspecte físic de la dona. Als contractes hi figurava una clàusula que permetia al comprador rescindir el contracte en cas de que l'esclava patís una malaltia no detectada durant la compra. (Sastre, 2017,141) El preu oscil·lava entre les 25 i 50 lliures durant el segle XIV i de 60 a 120 lliures durant el segle XV. (Sastre, 2017, pàg. 142)

Vegem un exemple de compra d'una esclava:

1249, 11 de juny

Margarita, muller de Bernat Genoves, ven a Arnau de Montsó una sarraïna blanca anomenada Fàtima. AARM ECR 341 f.132 (RosSELLÓ, 2001, pàg. 29)

Aquestes esclaves podien arribar a aconseguir la llibertat: “Després d'alguns anys de servei, l'amo podia signar amb l'esclava, davant d'un notari, la “carta d'alforria”. Amb aquell document, la serva es comprometia a pagar setmanalment una quantitat al seu propietari, fins a cobrir la xifra prefixada, que en molts casos solia ser la que el propietari havia pagat per ella.” (Sastre, 2017, pàg. 142)

Vegem un exemple:

1242, 21 de març

Ramon Salmater reconeix a la seva sarraïna Maria que s'ha compromès a pagar 350 sous melgaresos per la seva redempció, ara ja n'ha pagat 100. ARM ECR 342,f.23 (Rosselló 2001, pàg. 51)

També hi ha documentat el cas d'uns pares que reconeixen deure una quantitat a l'antic propietari de la seva filla:

1242, 19 de març

Mohamed Assatia, muller Axa i Maria, filla de l'esmentada Axa, reconeixen deure a Ramon Salmater 350 sous melgaresos que deuen per la redempció de Maria que fou captiva d'aquest (...) ARM, ECR 342, f23v (Rosselló 2001, pàg. 51)

És adient assenyalar que quan una esclava exercia de dida d'un 'infant d'una família ciutadana rebia importants beneficis econòmics, beneficis que li permetien "comprar" la seva llibertat. Així mateix, també podien aconseguir-la si l'amo o la mestressa així ho feien constar en el seu testament. (Sastre, 2017, pàg.142)

Tanmateix, un cop aconseguien la llibertat, moltes d'elles es dedicaven a la prostitució. Altres concertaven matrimonis amb treballadors de condició social baixa, molt d'ells antics esclaus. (Sastre, 2017)

I, qui heretava els bens que posseïa la dona sarraïna en el moment de la seva defunció? Si la seva condició era d'esclava, la Corona prenia possessió d'un terç de les seves propietats. Si, per contra, ja havia aconseguït la seva llibertat, podia testar i llegar els seus bens a qui considerés oportú. (Sastre, 2017)

4. CONCLUSIONS

Aquest treball de fi de grau m'ha fet tenir consciència del paper que jugaren les dones dins el món urbà a la Ciutat de Mallorca durant la Baixa Edat Mitjana, tant la dona cristiana com la jueva i la musulmana, anomenada a Mallorca, com totes les persones d'aquesta religió, sarraïnes.

El paper de la dona cristiana, encara que molt present, era molts cops invisible a nivell professional. Un cop casades, si treballaven en el negoci familiar, no constaven com a professionals del sector. Ara bé, encara que no hi constassin com a tals, s'ocupaven d'assumptes relacionats amb el negoci, a més, és clar, de fer-ho de la casa i dels infants. Tanmateix, en absència del marit, eren elles les que duïen el negoci - igualment en el cas de quedar vídues- i, encara així, no figuraven en lloc com a professionals, eren sempre la dona del comerciant, del sastre, etc. També he descobert que sí que hi ha constància de dones forneres, hostaleres, cosidores, infermeres, etc. encara que l'únic gremi femení del que es té constància fou el gremi de cosidores. D'altra banda, la dona era objecte fiscal i devia pagar els impostos que li pertocaven. És important assenyalar que els bens que aportava al matrimoni sempre eren seus, i, per tant, no passaven, un cop casades, a ser propietat dels dos cònjuges. Així, ella podia fer el que considerés més oportú amb els seus bens, sense necessitat de tenir consentiment del marit o de qualsevol altre figura masculina. De fet, s'han trobat transaccions en les que figura donant el consentiment a un fill seu per realitzar una transacció o bé actuant com a procuradora o, fins i tot, nomenant procuradora a una altra persona perquè realitzi transaccions amb el seu nom. S'han localitzat també contractes fets per dones en els que col·loquen els seus fills o filles per servir i, fins i tot, contractes on són elles mateixes les que es contracten. Tanmateix, és bo assenyalar que figuren molts cops a les transaccions de bens familiars, juntament amb els seus marits.

En relació a la dona jueva, també tenia deures fiscals, com la dona cristiana. Pel que fa a la seva vida dins la llar, es semblava a la vida de la dona cristiana en el fet que, a més d'ocupar-se de la casa i els infants, també ho feia del negoci. Precisament, és bo assenyalar que, tenint en compte que molts dels jueus eren comerciants i passaven grans temporades fora de casa, eren elles les que tenien cura del negoci i les que es feien càrrec dels comptes de la casa, encara que, com les dones cristianes, aquesta feina fos invisible a nivell professional. Ara bé, sí que ha quedat constància de jueves que exercien com a mestres d'algun ofici, i, fins i tot, ensenyaven a filles de cristians, encara que ho feien sempre dins les murades del *Call*. Val assenyalar que el seu paper era molt important al sector tèxtil i de la pell, de fet trobem constància del seu treball com a cardadores, adobadores de pell i, fins i tot, enquadernadors. Així mateix he trobat alguna referència a transaccions comercials fetes per dones jueves, un cop vídues. No se n'han trobat on figuressin acompanyant al marit en les

transaccions.

Pel que fa a les dona sarraïna, la gran majoria eren esclaves, encara que podien aconseguir la seva llibertat. Ara bé, un cop aconseguida, moltes acabaven exercint la prostitució. N'hi havia d'altres que es casaven amb antics esclaus. Pel que feia als bens aconseguits al llarg de la seva vida, si era esclava no testava i un terç dels seus bens passaven a la Corona. De la resta, no he pogut constatar qui seria el beneficiari, encara que es podria sobreentendre que acabava en mans dels seus “amos”. Però, un cop alliberades, sí que podien testar i llegar els seus bens a qui consideressin oportú.

Considero que les preguntes que es varen plantejar al començament d'aquest treball han quedat respostes. **Podien les dones a la Ciutat de Mallorca, durant la Baixa Edat Mitjana, realitzar transaccions sense el testimoni d'una figura masculina?** La resposta és sí, quan es tractava de bens propis. **Tenien presència en els gremis?** He pogut constatar l'existència d'un sol gremi femení relacionat amb les dones cristianes i no he trobat cap referència a figures femenines en altres gremis. Pel que fa a la dona jueva, no he trobat cap referència a gremis dins el *Call*. **Quins tipus de treballs realitzaven?** Les dones cristiana i les jueves realitzaven molts tipus de feines: camperoles, hostaleres, cosidores, dides, les que s'ocupaven dels malalts als hospitals, comerciants, etc. I, concretament, la dona jueva tenia una presència molt activa dins el treballs relacionats amb el tractament de les pells. Pel que fa a la dona musulmana, era “adquirida” sobretot per realitzar tasques a les llars de la ciutat i, un cop alliberades, moltes d'elles exercien com a prostitutes.

Per concloure, indicar que les dones eren molt presents a la vida d'aquella Ciutat de Mallorca i, a poc a poc, es van descobrir més documents que així ho constaten. Aquesta gran tasca s'ha d'agrair a totes les persones que dediquen gran part de la seva vida a buscar documentació relacionada amb les dones en aquella època. Feina titànica que dona a conèixer la realitat femenina en aquells moments i deixa clar que la dona no només s'ocupava de la casa, dels nens i de filar, sinó que era present en molts altres àmbits.

ÍNDIX D'IL·LUSTRACIONS

- Il·lustració 1. Cosidores. Imatge extreta de “Google Images” amb l'entrada “trabajo mujeres baja edad media” ..... Portada (1)
- Il·lustració 2. El Regne de Mallorca 7
<http://www.uib.cat/secc6/lsig/Atles/DADES/COMMON/DB/1/12/121/1217/1217B.HTM>
- Il·lustració 3. Les murades de la Ciutat de Mallorca a principis del segle XVI..... 8
Llibre: *La ciudad de Mallorca* de Maria Barceló Crespí i Guillem Rosselló Bordoy (2006)
- Il·lustració 4. Castell de Bellver i Seu de Mallorca 8
<http://www.uib.cat/secc6/lsig/Atles/DADES/COMMON/DB/1/12/121/1217/1217B.HTM>
- Il·lustració 5. Part de la composició L'Europa de 1375 de la família Cresques. 10
Exemplar propietat de l'autora del present treball.
- Il·lustració 6. El Call Maior de Ciutat de Mallorca 12
Llibre: *La ciudad de Mallorca* de Maria Barceló Crespí i Guillem Rosselló Bordoy (2006)
- Il·lustració 7. Brial..... 19
Imatge extreta de “Google image” amb l'entrada “Brial”
- Il·lustració 8. Hospital General 21
http://www.baleareslive.com/info_lugar.php?p=hospital-general-antigua&id=252&l=es

BIBLIOGRAFIA

Alomar, Gabriel (1976) *Mallorca. Urbanismo regional en la Edad Media. Las "Ordinacions" de Jaime II (1300) en el Reino de Mallorca*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili S.A.

Barceló i Crespí, Maria (1989) "La dona com a subjecte fiscal (segles XV-XVI)" a *Mayurca*, número 22, pàgines 49-56.

Barceló i Crespí, Maria; Ferrer Vidal, Maria Antònia (1996) "El servicio doméstico femenino en la Mallorca Bajomedieval" al *I Congreso internacional del Seminario de Estudios Interdisciplinarios de la Mujer. El trabajo de las mujeres. Pasado y presente*. Tomo II. Màlaga: Servicio de Publicaciones, Diputación Provincial de Màlaga.

Barceló i Crespí, Maria (2000) "Alguns aspectes sobre contaminació, neteja i salubritat a la ciutat de Mallorca" al *XVII Congr s d'Història de la Corona d'Aragó. El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta*. Actes volum II. Barcelona

Barceló i Crespí, Maria (2012) *El raval de mar de la ciutat de Mallorca (Segles XIII-XV)* Palma: Lleonart Muntaner Editors.

Barceló i Crespí, Maria (2016) *La ciutat de Mallorca en temps de Ramon Llull*. Pregó per a la Festa de l'Estandart. Palma: Ajuntament de Palma.

Barceló i Crespí, Maria; Rosselló Bordoy, Guillem (2006) *La ciudad de Mallorca. La vida cotidiana en una ciudad medieval*. Palma: Lleonart Muntaner Editors.

Bernat i Roca, Margalida (2000) *Els inicis dels oficis menestrals: els paraires i els teixidors de llana (Ciutat de Mallorca S XIII)* a Organització del treball preindustrial: confraries i oficis. P gs. 41-54. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Bernat i Roca, Margalida (2005) *El Call de Ciutat de Mallorca a l'entorn de 1350*. Palma: Lleonart Muntaner Editors.

Cateura Bennàsser, Pau (1984) *Sociedad, jerarquia i poder en la Mallorca Medieval* a Col·lecció Fontes Rerum Balearium. Estudios y textos; volum 7. Inca: Grafinsa.

Coll Font, Maria Carme (2007) "Aproximació a l'economia i la societat mallorquines de 1240 a través del llibre Manual de Pere Romeu, notari públic de Mallorca" Dins *Jornades d'Estudis Històrics Locals*, p gs. 213-227. Palma: Edició Estudis Balearics.

Comas, Mireia; Muntaner, Carme; Vinyoles, Teresa (2007) "Elles no només filaven: comerç en mans de dones a la Catalunya baixmedieval" Dins *Recerques*, número 56, p g. 19-45 [En línia] url: <http://www.raco.cat/index.php/Recerques/article/view/202076> Consulta realitzada 3-1-2017

F lix Bellido, Juan (2010) *La condició femenina en la Edad Media. Aproximació a la mujer medieval i a las escritoras en un mundo marcadamente patriarcal*. C rdoba: Ediciones El Almendro.

García Delgado Segu s, Carlos (2000) *Las raíces de Palma*. Palma: José J. Ola neta Editor.

Jover, Gabriel; Mas, Antoni; Soto, Ricard (2006) "Colonització feudal i esclavitud, Mallorca 1230-1350" Dins *Recerques*, número 52-53, pàgines 19-45 [En línia] url: <http://www.raco.cat/index.php/Recerques/article/view/137829/322473> Consulta realitzada 28-11-2017

López Beltran, María T. (2010) “El trabajo de las mujeres en el mundo urbano medieval” Dins *Mélangers de la Casa de Velázquez*, núm.40-2 [En línia] url: <http://mcv.revues.org/3553> Consulta 18-11-2016

Maíz Chacón, Jorge (2013) *Viure al marge*. Palma: Lleonart Muntaner Editors

Munar i Riutort, Maria Antònia (1991) *Presentació del llibre que recull les XI Jornades d'Estudis Històrics Locals. La manufactura urbana i els menestrals (Segles XIII-XIV)* Palma: Prens Universitària Editorial.

Quadrado, José Maria (1889) “La Ciudad de Mallorca (Palma) en el siglo XV” Dins *Boletín de la Sociedad Arqueol gica Luliana*, Tomo III, años V y VI -1889 y 1890. P gs 51-54. Palma: Sociedad Arqueol gica Luliana. url del Butlletí de la Societat Arqueol gica Luliana (BSAL) <http://www.arqueologicaluliana.com/bsal.htm>

Ramonell, José Luis (1885) “Los gremios en Mallorca” Dins *Boletín de la Sociedad Arqueol gica Luliana*, n. 8, p gs. 2-4. Palma: Sociedad Arqueol gica Luliana. url del Butlletí de la Societat Arqueol gica Luliana (BSAL) <http://www.arqueologicaluliana.com/bsal.htm>

Rosselló Vaquer, Ramon (2001) *La ciutat de Mallorca al Segle XIII*. Felanitx: l'autor.

Rosselló Vaquer, Ramon (2004) *La ciutat de Mallorca després de la conquesta [sic] de 1229: documentari 1230-1300*. Palma: Edicions Roig i Monserrat.

Sastre Moll, Jaume (2017) *La dona medieval a la Ciutat de Mallorca (Segles XIII-XIV)*. Palma: Lleonart Muntaner Editors.

Tejerina, José Maria R. (1981) *Història de la medicina en Mallorca. Desde sus orígenes hasta el siglo XIV*. Palma: Taller gràfic Ramon.

Urgell Hernández, Ricard (cur.) *El món medieval de la Ciutat de Mallorca* a la p gina web Palma XXI- Iniciatives XXI url: <https://iniciativesxxi.com/ca/que-es-palma-xxi/> . Url directe a l'article: <http://iniciativesxxi.com/ca/capitols/el-mon-medieval-de-la-ciutat-de-mallorca/> . Consulta realitzada el 3-1-2017.